

ברכת הגומל לחייל החוזר מן המלחמה

חיילים רבים אשר חזרו משדה הקרב או חיילים אשר שוחררו משרות מלואים לאחר ששהו במקומות מסוכנים הרגישו צורך להודות להקב"ה על חסדיו הרבים ובקשו לברך ברכת "הגומל", לקיים את הנאמר: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" (תהלים קז). המקור לחיוב אמירת ברכת הגומל הוא מן הגמרא ברכות דף נד: אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

וכך פסק הרמב"ם הלכות ברכות פ"י הלכה ח': ארבעה צריכין להודות, חולה שנתרפא, וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשעלו והולכי דרכים כשיגיעו לישוב.

א. חלות חיוב הברכה.

בדינא דגמרא מצינו מחלוקת בין הראשונים הדנים על אלו מקרים חייבים לברך ברכת הגומל, ויטוד מחלוקתם היא, האם הדוגמאות המובאות בגמ' מציינים כי דוקא במקומות דשכיחא הזיקא כגון בהולכי מדברות דשם מצויים חיות רעות וליסטים, ובכל מקום סכנה מוחשית רק אז חייבים בברכה. או שמא בכל מקום שסכנה עלולה להתרחש שם, למרות שבדרך כלל אין האדם מסתכן בכך, בכל אופן חייב ברכת הגומל.

דעת הטור א"ח סימן רי"ט: ונוהגין באשכנז וצרפת שאין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות, דשכיחי בה חיות רעות וליסטים, והא דאיתא בירושלמי: כל הדרכים בחזקת סכנה, לא אמרו אלא לענין תפילת הדרך, שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על עצמו, אבל ברכת הגומל במקום תודה איתא, עכ"ל. משמע שאף כי בכל מקום עלולה להיות סכנה, כמו בדרכים ולכן חייב בברכת הדרך, אולם מכיון שהסכנה לא מצויה כ"כ אין חייבים בברכת הגומל.

מאיך דעת הרמב"ן, (השמטות, סוף מסכת ברכות) והרד"א — הובא בטור ושו"ע או"ח סי' רי"ט סעיף ז, "לאו דוקא בחולי שיש בו סכנה, ולא במכה של חולל דוקא, אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות, שדומה זה כמו שהעלוהו לגרדום לידון, וצריך פרקליטין גדולים להנצל ורחמיו של הקב"ה נעשו פרקליטין. וכן בדרך, שכל הולכי דרכים צריכים להודות, ואע"ג דר' יהודה הולכי מדברות אמר, לישנא דקרא נקט, וכל דרך משמע. וגרסינן בירושלמי גבי תפילת זהדרך ר' שמעון בר אבא בשם ר' חנינא אמר כל הדרך בחזקת סכנה וכו' בשם ר' יהושע בן לוי, כל החולים בחזקת סכנה, והלכך בכולן צריך להודות. עכ"ל.

משמע שחיוב ברכת הגומל הוא על כל מעשה העלול להביא למצב של סכנה למרות שבדרך כלל אין הסכנה מצויה.

דעה שלישית מצינו בשם רבי גרשום וא"ח בשם י"א ובשם ר' שם טוב וכל בו בשם תוספות, הובא שם בשו"ע סעיף י': ויש אומרים שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא. והביא הבית יוסף את טעמם, מכיון שמוכיר בתלמוד את המנין (ארבע).

בבאור הלכה שם סעיף א דן האם דוקא ים או ה"ה נהרות גדולים, ותולה את זה במנהגים שבין ספרד ואשכנז לפי המבואר בשו"ע סעיף ז.

ובספר "הר צבי" או"ח סימן קי"ג דן בשאלה האם מברכין ברכת הגומל על שיתוק חצי הפנים שבא בליווי כאבים. דכיון דאיכא תרי גוונין במחלה זו: שיתוק הבא מבפנים מהעצבים הנמשכים מן המוח (הנקרא פאראליו) ובכה"ג י"ל דהוי בכלל סכנה וצריך לברך. משא"כ בזמן שהמחלה באה ע"י הצטננות חיצונית ולא הוי בכלל סכנה, ואז תלוי במחלוקת ובמנהגים שבין ספרד ואשכנז.

בערוך השולחן פסק לדינא בסעיף י': ובזמננו לא שייך כלל ברכת הגומל אפילו בנסיעות רחוקות אם לא דרך הים ומדבריות, אבל ביבשה ובישוב לא שייך ברכת הגומל בזמננו, ומימינו לא שמענו מי שיברך ברכת הגומל בבא מן הדרך המורגלת.

ובסעיף יא כתב, שהמנהג כדברי הרמ"א דדוקא בחולי שיש בו סכנה או מוטל במטה יותר מג' ימים, צריך לברך עכ"ל וכן הביא הרב פרנק בספרו "הר צבי": עכ"פ נוהגים כהרמ"א שלא לברך, מכיון שאין סכנה בדבר, וגם לא שכב במטה, עכ"ל.

וכן משמע מפוסקים אחרים, דבכל מקום ששכיח היזקא, אע"פ שלא ארע לו כל מקרה סכנה, חייב לברך.

וכך כותב באור הלכה בשו"ע שם, סעיף א', ודע עוד דפשוט דלכו"ע בין בים ובין במדבר מברכין אפילו לא קרה לו שום סכנה, כגון שעבר הים ולא היה שום רוח סערה וכה"ג, או הלך במדבר ולא תעה בדרך ולא חסר לו מים וכו', כיון שעלול לו לקרות מקרים כאלה צריך לאודווי שניצל מזה.

ב. אדם הנמצא בסכנה וניצל

הובא בבית יוסף, תשובת הריב"ש סימן של"ז:

שאלה: הא דאמרינן בפרק הרוואה ד' צריכין להודות, מי נימא הני דוקא, וא"כ אפילו נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו, אינו חייב לברך או נימא דכ"ש הוא?

תשובה: נראה שצריך לברך, שהרי הולכי מדברות, שצריכים להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצויים בדרך, וא"כ כשעמד עליהם אריה לטרפו אפילו בעיר, אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם, וכיוצא בנסים אלו, כ"ש שצריך להודות, עכ"ל.

והוסיף המגן אברהם סק"י. ונ"ל דמי שהלך בדרך אפילו שלא במקום סכנה ובאו עליו לסטים להרגו וניצול, מברך, עכ"ל, וכן פסקו האחרונים.

כתב במשנה ברורה סימן רי"ח סקל"ב: ואם נפל אבן סמוך לראשו או נתקע ברזל סמוך לעינו ונעשה לו נס, ולא נפל האבן על ראשו ולא נתקע הברזל בעין ממש, לדעה הראשונה אין מברכין (ברכת הנס) ולדעה השנייה, אפשר שמברכים (ברכת הנס) כי כל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול, מברך, עכ"ל. עיין שם דמשמע דהשאלה היא רק לגבי ברכת הנס, אבל לגבי ברכת הגומל בודאי צריך לברך מכיון, שכל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול, חייב לברך.

מכל האמור משמע שחייל אשר השתתף במלחמה, היה במקום סכנה או קרוב לדבר שיש בו סכנה, (כדור תועה שעבר לידו) או אפילו אם לא היה בשדה הקרב גופא כגון ביחידת שרותים אשר עקב התפקיד היה במקום שהסכנה היתה מוחשית וקרובה, חייב לברך ברכת הגומל.

ג. מועד חיוב הברכה

רבותינו הפוסקים דנו בשאלה אימתי חייב לברך, האם בשעה שנחלץ לגמרי מהסכנה והגיע למחוז חפצו ויעדו הסופי, או אף אם הגיע לנקודת ביניים, למרות שהדרך עדיין לפניו?

וכתב המשנה ברורה סק"א: ודוקא כשעלו ממנה לגמרי, ואין בכלל זה מה שעומדים עם הספינה כשבאה לנמל והאנשים שבה יורדים ליבשה ליום או ליומיים וכו' דבזה אין מברכין דאכתי לא ניצול מן הספינה לגמרי, וה"ה בהולכי מדבריות ובדרך הליכתם עוברים דרך איזה עיר ג"כ אין מברכין עכ"ל.

ומבורר מדברי האחרונים, דמשמעות הפסוק "וינחם אל מחוז חפצם" רק אז, "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". (עיין בעטרת זקנים, ואשל אברהם בשו"ע שם).

על כן ברור, שכל זמן שחייל משרת עדיין במקומות האמורים לעיל, אף אם מגיע לחופשה עדיין לא יברך ברכת הגומל, כי חיוב הברכה היא רק לאחר שיעזוב את מקום הסכנה, שלא ע"מ לשוב.

ויש לרזן בכגון זה, שחייל עזב את מקום הסכנה ע"מ לא לשוב, ועוד לפני שהספיק לומר ברכת הגומל, הוכרח לחזור חזרה למקום הסכנה; האם חייב לברך על העבר, וכשיסיים תפקידו ויחזור בשלום בשנית יברך פעם נוספת, או שמא ימתין עתה מלברך, ורק לאחר שיחזור בשנית יברך הגומל על הכל?

כעין זה מצינו בשו"ע אה"ח סימן ק"י בדין תפילת הדרך.

בסעיף ה מביא: אבל אם דעתו ללון בעיר ואה"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת.

משמע דהברכה תלויה בדעתו של האדם, וכיון שהיתה דעתו להשאר במקומו הרי כשנמלך לצאת, מדעתו או בעל כורחו, חייב בברכה אחרת, וה"ה בנידון דידן לגבי ברכת הגומל.

אולם משם אין ראייה, מכיון שתפילת הדרך חייב לומר כל יום, כאמור בסימן ק"י, לדעת רוב הפוסקים, וע"כ כשנמלך לצאת לדרך מתחייב בברכה זו מחדש, משא"כ בנידון דידן בברכת הגומל, דממשמעות הפוסקים משמע דלאחר שיצא מהסכנה לגמרי מתחייב לומר הברכה, — אין כאן שייכות לדעתו של האדם, אלא למציאות הקיימת. כל זמן שלא יצא מהסכנה, או שחזר אליה לפני שהספיק לומר ברכת הגומל על העבר, נראה שצריך להמתין עד שיחזור לביתו לשלום.

ה אדר תשל"ד

האם "חוזרי המערכה" רשאים להתנדב?

נאמר ונכתב בישיבת גושן, פאיד, מצרים
ונשנה בחלס בואכה דמשק

א. לפני היציאה למלחמת הרשות מכריזים על פטור המכוון למספר סוגי אנשים. כמצות התורה בדברים כ ה—ח :

"ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו
ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו.
ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה
ואיש אחר יחללנו.
ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה
ואיש אחר יקחנה
ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב
לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

בעל המנחת חינוך במצוה תקכו מעורר את השאלה האם חזרה זו רשות היא או
חובה? לשון אחרת, האם ה"חוזרים" הללו רשאים שלא לחזור והאם מותרים
הם להתנדב לצבא למרות שניתנת להם זכות שיבה הביתה? וכך כתב: "ולא
נתברר לי מהש"ס ומהרמב"ם אם אלו החוזרים כגון בונה בית וכו', נתנה
התורה רשות להם לחזור אם רוצים, אבל אם רוצים להיות במלחמה הרשות
בידם, או שצריך לחזור ...

והנה הירא מסברא מחויב לשוב כדי שלא ימס לבב אחיו, אבל האחרים כגון
בונה בית וכו' לא נתבאר".

להלן נדון בנושא עפ"י דברי הראשונים, כשעיקר הדיון קשור בטעם חזרתם של
אנשים אלו.

יש להעיר מיד כי מבחינת הניסוח והסגנון שהזכירו הראשונים משמע שחובה
עליהם לשוב. זו לשון הרמב"ם בהל' מלכים ז ב :

"...כשישמע דבריו יחזור מעורכי המלחמה... בד"א שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה — במלחמת הרשות..."

ובדומה לו ניסח החינוך במצוה תקכו: "והענין להיות מחזירין מן המלחמה...".
וברמב"ן על התורה דברים כ א: "וצוה על השלשה האלה לשוב..."

מכל מקום לא נזדקק להוכחות לשוניות, שעדיין יש לדון במשמעותם, אלא נשתדל ללמוד מעיקר טעמה של הלכה זו.

ב. התורה מפרשת "ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו", או "יהללנו", או "יקחנה". ויש להתבונן ולחקור: האם עיקר דאגתה של תורה נתונה לאדם הזה בעצמו, שלא ימות הוא ותיוצר טרגדיה אנושית, או שמא עיקר הכונה כלפי אחרים — שלא ישפיע עליהם ע"י הורדת המוראל?

בעל החינוך (שם) מסביר את טעם חזרתם כדי שלא ישפיעו על אחרים. את הפסוק "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" הנאמר בפשטות רק על הירא ורך הלבב, מפרש בעל החינוך כטעם לכל הפרשה, כולל שלשת החזורים הראשונים מחמת בית, כרם או אשה, וז"ל:

"כי כל אלו בני אדם חלושים מאד מבוא במלחמה כי מחשבתם נתפשט הרבה על הדברים הנזכרים בכתוב, ואלו יניאו לב חבריהם וכענין שכתוב בפירוש ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. וכן הירא מעבירות שבידו ראוי להחזירו פן יספו אחרים בעוונו".

לטעם זה נראה ברור שאינם רשאים להתנדב, שהרי חוששים אנו שמא ימסו לב אחיהם מחמת חולשתם הרוחנית, ואחרים יפלו במערכה.
מאידך, מדברי הרמב"ן עה"ת דומה כי דאגת התורה נתונה לו, לבעל הבית, הכרם והאשה. מתוך שחפצה תורה להצילם ממות לכן (לשון הרמב"ן): "צוה על השלשה האלה לשוב כי לבו על ביתו וכרמו ויננוס". וברבנו בחיי: "פן ימות במלחמה — כלומר בלא יומו". וברש"י עה"ת: "ואיש אחר יחנכנו — ודבר של עגמת נפש הוא זה". (וראה להלן בהסברת דברי רש"י אלו) כל הפירושים הללו מדגישים את החשש לגורלו של ה"חוזר", ולא את הנאת לב העם.

יש לשים לב כי לפירושי הרמב"ן, רבנו בחיי ורש"י מתפרשות המלים "פן ימות במלחמה" כפשוטן, דהיינו שזהו טעם החזרתם. לחינוך צ"ל ש"פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" זוהי מחשבתו של האדם; הוא יחשוב שכך יעלה בגורלו ולכן יניא לב העם ויזרע מבוכה.

הרמב"ם בספר המצוות עשין קצא פירש:

"ויחזיר מי שאינו ראוי לו להלחם או לחולשה בעבור שתהיה מחשבתו בענין יחיב לו מיעוט הגבורה במלחמה".

דומה שהרמב"ם אינו מפרש את טעם ההחזרה כדי שלא יניאו לבב אחיהם, ואף לא מתוך חשש לגורלם האישי, אלא פשוט בשל היותם חסרי כושר קרבי, מסיבות נפשיות, — על כן אין בהם צורך. היינו, אפי' אם אין סיבה חיובית ("פוזיטיבית") להחזרתם, מכל מקום אינם מתאימים להמנות בין בני החיל, ולכן "ילך וישב לביתו".

להסבר זה יתפרשו המלים "פן ימות במלחמה" כמחשבתו של האדם, כמו שפירשנו לחינוך, או כהטעמת הענין; מכיון שאינם כשירים חבל שימותו הם ללא תועלת של ממש.

נראה שהרמב"ם והחינוך לא פירשו כפשוטם של מילים ש"פן ימות" זו סיבת ההחזרה, דהיינו לחסוך טרגדיה, משום שאין טעם זה נראה מספיק. אין טרגדיה אישית סיבה לפטור צבאי, שכן קשה להסכים להפליה בולטת — בין דם לדם — לטובת אנשים מסוימים מטעמים סנטימנטליים גרידא.

סיכום טעמי ההחזרה:

- א. החינוך: אנשים אלו עלולים להמס לבב אחיהם.
- ב. הרמב"ן ועוד: עלולים הם למות או לנוס, מתוך מניעים נפשיים.
- ג. רמב"ם (לענ"ד): חלושי-גבורה ואין בהם צורך.

כשנבוא לדון האם ראשים הללו להתנדב, — נראה לכאורה שהענין תלוי בטעמים האמורים. לשיטת החינוך חייבים לחזור שכן חזקה עליהם שירידו את מוראל הלוחמים ויניאו לב אחיהם. לשיטות האחרות שמא יש לומר שאכן התורה חסה עליהם, או ויתרה עליהם בשל היותם מתחת לתקן, — מ"מ שמא הרשות בידם להתנדב, אם ירצו.

וכאן המקום להעיר כי אם אין סיבה אובייקטיבית לפטול את התנדבותם, כגון שיניאו אחרים, אין למנעם מבוא במלחמה אך ורק בשל הכנסם למקום סכנת נפשות כשאינם מחויבים בדבר. כבר כתבו ראשונים ואחרונים שאין פקו"נ עומד בפני מלחמה, והרי עצם טיבה של מלחמת הרשות היא "התנדבות רצונית" לסכן אלפים ורבבות מישראל.

בנקודה זו כתב הנצי"ב בהעמק דבר (דברים כ ח) בענין הירא ורך הלבב החוזר כדי ש"לא ימס את לבב אחיו כלבבו", ומשמע שלא דואגים פן ימות הירא עצמו:

"ולא הזהירה תורה כמשמעו שלא יסכן את עצמו, דאפשר איש מצוק ומר נפש מבקש המות אלא שאסור לאבד את עצמו וטוב לפניו נפול במלחמה. ואין איסור במלחמה כמו שאין המלך מוזהר מלעשות מלחמת הרשות הגורם סכ"נ, ה"נ אין איסור לאדם להכניס עצמו במלחמה ולסכן עצמו. אבל ולא ימס את לבב אחיו..."

ד. בדוננו בשאלת ההתנדבות בקשר ל"ירא ורך הלבב" לכאורה טעם חזרתו מפורש "ולא ימס את לבב אחיו". בשל פסוק זה כלל לא הסתפק המנחת חינוך בדבר ופשיטא ליה דאינו רשאי לחזור. ועדין יש להעיר בדבר; עיון ברמב"ן עה"ת מלמד שגם לגבי הירא ורך הלבב כתב שחוזר בדיוק מאותו הטעם ששלשת הראשונים חוזרים, דהיינו שלא ימות הוא עצמו במלחמה. וכך נחב שם בפסוק ח:

"... ורך הלבב מפני חולש טבעו כי ינוס או יתעלה".

ולכאורה תמיהה היא, מדוע הוציא פסוק ממשוטו שהרי טעמו מפורש "ולא ימס" שזו השפעה על אחרים וגרימת מפלתם?

וי"ל להסברת הענין: הרמב"ן בהשמטות לספר המצוות ו' מונה את המלים "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" בתורת לאו בפנ"ע. וטעם הרמב"ם שלא מנאו "לפי שחשב לאו זה לשלילה, ולא למניעה כי כן נראה פשט הפסוק" (מגילת אסתר שם). היינו שלרמב"ם "ולא ימס" הוא טעם התורת הירא, ולרמב"ן לאו מחודש.

לפי"ז מובנים דברי הרמב"ן שפירש כי גם הירא חוזר כמו הראשונים כדי ש"לא ינוס או יתעלה", ולא פירש פן ימס את לבב אחיו, שכן זהו דין חדש ולא טעם.

והנה כשהרמב"ן ניסח בהשמטות לספר המצוות הנ"ל את איסור המסת לב אחיו קבע שעיקרה של המצוה הוא:

"שנמנע הירא ורך הלבב מבוא במלחמה שהוא לא יוכל בטבעו לעמוד בקשרי המלחמה ויטבול המכות והחרב וינוס ויהיה תחילת מפלה לעם, והוא אמרו יתעלה ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

כלומר, זהו לאו מיוחד שהירא לא ימנע מלשוב, ואסור לו, איפוא, להתנדב. ויש, א"כ, מקום לומר שדוקא על הירא יש לאו מיוחד "ולא ימס" ואסור בהתנדבות, אך שלשת הראשונים רשאים להתנדב, ואם ימותו או ינוסו לא יפגעו אחרים. הלאו המיוחד ש"ירא" לא ימנע מלשוב מלמדנו מכלל להתיר באחרים.

או שמא כלך לך לדרך זו; יש מקום בסברא לומר שאדרבה איפכא מסתברא: דוקא שלשת הראשונים אסורים להתנדב לעולם, משום שיש גורם אוביקטיבי להיותם בלתי ראויים. לפיכך ימותו או ינוסו ובעקיפין תיגרם מפלה לאחרים שתחילת נפילה — ניסה. ברם הירא ורך הלבב יתכן שיוכל להתגבר על פחדו, שהרי אין יראה זו מוגדרת דיה, והרי כל אדם ירא, מי פחות מי יותר. א"כ מצד הסברא היה נראה שאם מרגיש בעצמו שיוכל להתגבר ולהתחזק כנגד טבעו — שמא יוכל להתנדב. לפיכך באה תורה ומזהירה בלאו מיוחד "ולא ימס" שאם

עדין חושש הוא שמא פן ואולי בכ"ז לא יעמדו לו כוחותיו אזי "לא ימנע מלשוב ולא ימס וכו'". ועדין צ"ע.

ה. נדון עתה בדברי רש"י עה"ת. לעיל כבר הובאו דבריו שכתב "ואיש אחר יחנכנו ודבר של עגמת נפש הוא זה". וצריך עיון בדברים: וכי דרך רחמנות שנו כאן? האם עגמת נפש ואי נעימות שתגרם לנו — לציבור — מחמת טרגדיה אישית של הלל מלחמה הם סיבות מספיקות לפטרו? ואם נרצה לפרש שהעגמת נפש היא של בונה הבית או נוטע הכרם, ולא של הציבור, והיינו שנפשו עגומה עליו ולכן לא ילחם היטב וינוס ועי"כ ירד המוראל הכללי וכד', א"כ נצטרך לפרש שהמלים "פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" הם-הם מחשבותיו של אותו אדם (וכמו שפירשנו לעיל בשיטת החינוך); אך דברי רש"י שם להלן טופחים על פני פירוש זה, שכן כתב:

"פן ימות במלחמה — ישוב פן ימות, שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות".

משמע שאין אלו מחשבותיו אלא קביעת התורה "פן ימות" — כדאי הוא שימות", והיינו שלנו תיגרם עי"כ "עגמת נפש" המוזכרת ברש"י. והדק"ל: האם דרך סנטימנטליות שנו כאן?

יתר על כן; דברים אלו תמוהים מצד עצמם. משמע שכדאי הוא שימות רק מפני שעבר על הכרות הכהן ולכן ישוב שלא ימות. ובכך, שלא יאמר הכהן מלים אלו וממילא לא תהיה, איפוא, סיבה למיתתו ולא יצטרך לשוב?

וי"ל בהסברת הדברים: דהנה במשנה סוטה מג ע"א נחלקו תנאים:

"רבי עקיבא אומר: הירא ורך הלבב כמשמעו... רבי יוסי הגלילי אומר זה המתירא מעבירות שבידו. לפיכך תלתה לו תורה את כל אלו שיחזור בגללן".

אליבא דריה"ג שלשת הראשונים חוזרים רק כדי לחפות על הירא מעבירות לבל יתבייש. כשיראוהו שב יתלו שבנה בית ולא הנכו וכו'.

לדעה זו נראה כי אין אמנם סיבה אוביקטיבית מספקת לחזרתם אלא "תלתה לו — לירא — התורה". כלומר אין בנין בית או נטיעת כרם או ארושי אשה מצדיקים כשלעצמם פטור ממלחמה. ונשאלת השאלה: א"כ מדוע נבחרו אלו? הרי כדי לחפות על הירא מספיק היה לקבוע קריטריון כלשהו, ואפי' מקרי, כגון מי ששמו מתחיל באות א' וכיו"ב. אכן סביר הוא שאם יש מקום לשחרר מספר אנשים מטעם כלשהו — נניח שיש עודף של 5% — נחפש סדר עדיפויות מסוים ולצורך זה "נחפש" אפי' בסיבות קלושות כשלעצמן, כגון טרגדיה אישית וכיו"ב.

נראה שיש לבאר דברי רש"י אליבא דריה"ג (המובא שם ברש"י) ולכן כתב "ואיש אחר יחנכנו — ודבר של עגמת נפש הוא זה". סיבה סנטימנטלית זו דיה להתפש בה כדי להעדיף שחרורם של אלו. אך אין זה עיקר טעם הפטור, אלא שיש לנו צורך לשחרר "מישהו" כדי לחפות על הירא מעבירות שבידו.

והנה לדעת ריה"ג שהללו חוזרים לפי ש"תלתה לו תורה", היה נראה פשוט מסברא דשפיר רשאים להתנדב: שהרי מספיקה עצם אפשרות חזרתם כדי לכסות עליו, וא"צ שבאמת יהויבו לחזור. מעתה י"ל שרש"י בא להוציא מכלל מסקנה זו וכתב: "פן ימות — שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות". אל לו להתנדב שכן התנדבות זו עצמה עלולה להיות סיבה למיתתו, שלא שמע לדברי הכהן והכניס עצמו בסכנות. בכך נתבאר לענ"ד דברי רש"י.

ו. יש לדון גם בשיטת ריה"ג שה"ירא מעבירות שבידו חוזר" — האם חייב לחזור או שמא זכותו לחזור אך רשאי להתנדב?

לעיל ציטט בעל החינוך האומר שחוזר "פן יספו אחרים בעווננו", משמע שפירש שחובה עליו לחזור שהרי הטעם כרוך בהגנה על אחרים, בדיוק כשם שפירש לענין שלשת הראשונים והירא כפשוטו שחוזרים כדי שלא יניאו לב אחיהם ויגרמו למפלתם.

וכן משמע בחינוך מצוה תקסו בדין "ויתד תהיה לך על אנך" שפירש את טעם המצוה.

"כענין שכתוב בפרשה כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך והיה מחנך קדוש וגוי כלומר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, כ"ש שכולם נקוי הנפש כי כל הירא מעבירות שבידו כבר הלך לו ושב אל הבית ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכן בתוכם..."

משמע שחובה מוטלת על בעלי עבירה לחזור, ולכן מחנה ישראל קדוש ונקי מבעלי עבירה. ויש לדון בדבר וכדלהלן.

הרמב"ם בספר המצוות ל"ת נח מונה כלאו מיוחד לפחד במלחמה:

"שהזהירנו מלירא מהאויבים בעת המלחמה ושלא נברח מפניהם... והוא אמרו יתעלה לא תערוץ מפניהם..."

הרמב"ן שם השיגו שזו "הבטחה, לא מצוה". ועי"ש שהרמב"ן חיזק טענתו כנגד הרמב"ם:

"שאם היא מניעה לא יוסיפו השוטרים ויאמרו מי האיש הירא ורך הלבב, שעובר הלאו יפרסם חטאו ויחזור".

תוכן טענת הרמב"ן, לענ"ד, היא שבגמ' סוטה מג ע"ב אמרו שגם ריה"ג שסובר

ה"ירא מעבירות שבידו" מודה שגם הירא כמשמעו חוזר. וא"כ יש להקשות אמאי בעינן שירא יחזור מתורת "ירא כמשמעו", הרי אם יש איסור לפחוד במלחמה — א"כ כל ירא הוא בעל עבירה, שהפחד עבירה הוא, וא"כ יחזור מכת "ירא מעבירות שבידו"? זו טענת הרמב"ן, לענ"ד.

ברם לאור דיוננו הנ"ל נ"ל לישב את הרמב"ם, שכן י"ל דלא כבעל החינוך הנ"ל, ואכן ירא מעבירות שבידו יהיה רשאי להשאר ולהתנדב לצבא, ולכן יש צורך בהכרזה מיוחדת לירא כמשמעו שהלה יהיה חייב לחזור ו"לא ימס את לבב אחיו". ואכן מצד היותו בעל עבירה — שעובר על "לא תערוץ מפניהם" — רשאי להשאר, ומכח "ולא ימס" — חייב לחזור. וכבר הוזכר לעיל שלרמב"ם "ולא ימס" היינו טעם החזרתו, ולפי"ז הירא ממש הרי חייב לחזור בכל מקרה, ולא יוכל להתנדב.

והרמב"ן שהשיגו ו"ל או דס"ל כחינוך שגם ירא מעבירות חייב לחזור, או דגם ירא ממש רשאי להשאר, וכמש"ל באות ד', ורק אם נשאר למרות שידע שלא יוכל להתגבר על פחדיו — עובר ב"ולא ימס" שהוא לאו מיוחד אליבא דרמב"ן.

עוד זאת נ"ל מסברא ומצד הלשון שהירא מעבירות רשאי להשאר. ראשית, נקטו לישנא ד"ירא מעבירות שבידו" ולא סתם "בעל עבירה". משמע שאם אינו ירא מעבירותיו ואינו חושש — רשאי להשאר. ועוד, א"כ לא מצינו כלל חיילים שהרי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" והרי גם "השח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו ושב עליה מעורכי המלחמה" (סוטה מד ע"ב). וכי רק בעלי תשובה גמורים, שזה עתה סיימו תשובתם, רשאים לצאת למלחמה? ולא ניתנה מלחמה למלאכי השרת וצ"ע בכ"ז.